

**Powództwo o ustalenie.
Komentarz praktyczny
z orzecznictwem.
Wzory pism**

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Część I

Komentarz praktyczny z przeglądem orzecznictwa

Rozdział 1. Powództwo o ustalenie – zagadnienia ogólne

1. Geneza powództwa o ustalenie
2. Powództwo o ustalenie a systematyka Kodeksu postępowania cywilnego
3. Powództwo o ustalenie a inne rodzaje powództw
4. Wyrok ustalający a inne rodzaje wyroków
5. Charakter normy z art. 189 KPC
6. Charakter interesu prawnego z art. 189 KPC
7. Interes prawny a zasada kontrydiktoryjności
8. Interes prawny a okoliczności brane przez sąd pod rozważę z urzędu
9. Pojęcie interesu prawnego – uwagi wprowadzające
10. Interes prawny a inne instytucje postępowania cywilnego
11. Ogólna definicja interesu prawnego
12. Interes prawny w rozumieniu art. 189 KPC
13. Wykazanie interesu prawnego
14. Brak interesu prawnego
15. Powaga rzeczy osądzonej wyroku oddalającego powództwo z powodu braku interesu prawnego
16. Legitymacja procesowa
17. Przedmiot ustalenia
18. Wyrok zaoczny ustalający
19. Artykuł 189 KPC a podstawy skargi kasacyjnej
20. Interes prawny a międzynarodowe postępowanie cywilne
21. Powództwo o ustalenie a orzekanie ponad żądanie
22. Wyrok ustalający a egzekucja
23. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 2. Prawo cywilne

1. Powództwo o ustalenie a postacie nieważności czynności prawnej
2. Powództwo o ustalenie (stwierdzenie) nieważności czynności prawnej

Część I. Komentarz praktyczny z przeglądem...

3. Powództwo o ustalenie a zobowiązania naturalne (niezupelne)
4. Powództwo o ustalenie płci
  - 4.1. Uwagi wstępne
  - 4.2. Przedmiot pozwu – roszczenia
  - 4.3. Podstawa prawna roszczenia
  - 4.4. Interes prawny – art. 189 KPC
  - 4.5. Legitymacja czynna
  - 4.6. Legitymacja bierna
  - 4.7. Dowody w sprawie powództwa o ustalenie płci oraz postępowanie dowodowe
  - 4.8. Właściwość sądu
  - 4.9. Przedawnienie
  - 4.10. Zabezpieczenie roszczenia
  - 4.11. Regulacje europejskie
  - 4.12. Rozwiązania *de lege lata* i *de lege ferenda*
  - 4.13. Podsumowanie
5. Powództwo o ustalenie a art. 533 KC
  - 5.1. Uwagi wstępne
  - 5.2. Zakres przedmiotowy art. 189 KPC
  - 5.3. Legitymacja czynna
  - 5.4. Legitymacja bierna
  - 5.5. Przedmiot – zakres roszczenia
  - 5.6. Podsumowanie
6. Przegląd orzecznictwa
  - 6.1. Powództwo o ustalenie nieważności czynności prawnej.
Powództwo o ustalenie (stwierdzenie) nieważności czynności prawnej. Zobowiązania naturalne
  - 6.2. Powództwo o ustalenie płci
  - 6.3. Powództwo o ustalenie a art. 533 KC

Rozdział 3. Prawo rodzinne

1. Stwierdzenie nieistnienia związku małżeńskiego
  - 1.1. Wstęp
  - 1.2. Legitymacja czynna
  - 1.3. Legitymacja bierna
  - 1.4. Przedmiot roszczenia
  - 1.5. Zabezpieczenie roszczenia
2. Powództwo o ustalenie nieistnienia obowiązku alimentacyjnego
  - 2.1. Wstęp
  - 2.2. Legitymacja czynna – art. 133 KRO
  - 2.3. Legitymacja bierna
  - 2.4. Przedmiot roszczenia – art. 133 ust. 3 KRO
  - 2.5. Artykuł 133 ust. 2 KRO – niedostatek

- 2.6. Podstawa uchylecia obowiazku – art. 138 KRO
- 2.7. Artykul 840 KPC
- 2.8. Artykul 5 KC
- 2.9. Legitymacja z art. 133 ust. 2 KRO
- 2.10. Powodztwo o ustalenie nieistnienia obowiazku alimentacyjnego – art. 189 KPC
- 2.11. Legitymacja czynna na podstawie art. 189 KPC
- 2.12. Legitymacja bierna w ramach art. 189 KPC
- 2.13. Przedmiot roszczenia i podstawy art. 189 KPC
- 2.14. Zabezpieczenie powodztwa
- 2.15. Podsumowanie
3. Przegląd orzecznictwa
  - 3.1. Stwierdzenie nieistnienia związku małżeńskiego
  - 3.2. Powodztwo o ustalenie nieistnienia obowiazku alimentacyjnego

Rozdział 4. Prawo spółdzielcze

1. Uwagi wstępne
2. Powodztwo o ustalenie nieważności uchwały
3. Uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni a powodztwo o ustalenie
4. Powodztwo o ustalenie nieistnienia uchwały
5. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 5. Prawo spółek handlowych

1. Uwagi wstępne
2. Legitymacja czynna
3. Legitymacja bierna
4. Interes prawny
5. Interes prawny wspólników
6. Zabezpieczenie roszczeń
7. Zaskarżanie uchwał walnego (zgromadzenia lub zgromadzenia wspólników) na zasadach KC
8. Roszczenie z art. 189 KPC i art. 24 KC
9. Naruszenie art. 24 KC
10. Zabezpieczenie roszczenia – wstrzymanie skuteczności
11. Podsumowanie
12. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 6. Prawo mieszkaniowe

1. Wspólnota mieszkaniowa – powodztwo o ustalenie nieistnienia uchwały
2. Legitymacja czynna

Część I. Komentarz praktyczny z przeglądem...

3. Legitymacja bierna
4. Zakres roszczenia
5. Artykuł 189 KPC a art. 58 KC
6. Zabezpieczenie praw
7. Podsumowanie
8. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 7. Prawo ksiąg wieczystych

1. Uzgardnianie księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym
– art. 10 KWU czy art. 189 KPC
2. Legitymacja czynna w ramach art. 10 KWU
3. Legitymacja czynna do występowania z wnioskiem
4. Wąskie rozumienie legitymacji
5. Szerokie rozumienie legitymacji
6. Stanowisko doktryny
7. Legitymacja bierna
8. Żądanie pozwu
9. Zbieg roszczeń
10. Zabezpieczenie roszczenia
11. Przedawnienie roszczeń
12. Podsumowanie
13. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 8. Prawo pracy

1. Wstęp
2. Legitymacja czynna
3. Legitymacja bierna
4. Przedmiot żądania
5. Zabezpieczenie
6. Podsumowanie
7. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 9. Prawo podatkowe (art. 189¹ KPC)

1. Uwagi wstępne
2. Legitymacja czynna
3. Legitymacja bierna
4. Przedmiot postępowania
5. Podsumowanie
6. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 1. Powództwo o ustalenie – zagadnienia ogólne

1. Geneza powództwa o ustalenie

Próby poszukiwania pierwowzoru dla współczesnego powództwa o ustalenie lokują się już w klasycznym prawie rzymskim (W. Werhanowski, Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym, Lwów 1908, s. 29–30). W tym okresie najważniejsze znaczenie miał proces formułkowy. Formułka była „programem procesowym” (R. Taubenschlag, Rzymskie prawo prywatne, Warszawa 1969, s. 85) dla sędziego wybranego przez strony [B. Sitek, In dubio magis contra fiscum est respondendum (D.49.14.10), *Studia Prawnoustrojowe* 2015, Nr 27, s. 60]. Jedną z dostępnych formułek procesowych były formułki prejudycjalne (*formulae praeiudiciales, actiones praeiudiciales*). Ich cechą charakterystyczną był brak możliwości zasądzenia przez sędziego świadczenia. Zmierzały jedynie do „ustalenia istnienia lub nieistnienia pewnego stosunku prawnego” (R. Taubenschlag, Rzymskie prawo, s. 85). L. Wenger określa je wprost mianem „Feststellungsklagen” [L. Wenger, *Institutionen des Römischen Zivilprozessrecht*, München 1925, s. 133, „Solche Klagen (zawierające jedynie *intentio*, bez *condemnatio* – przyp. aut.) nennen wir Feststellungsklagen”].

Nie stwierdzono rozwoju skargi o ustalenie w okresie średniowiecza oraz czasach nowożytnych. Instytucja powództwa o ustalenie pełny kształt przybrała w połowie XIX w., kiedy w Niemczech wyodrębniła się nauka postępowania cywilnego. W doktrynie koncepcja pojawiła się w 1855 r., a w tekście prawnym w 1879 r. jako *Feststellungsklage* (W. Werhanowski, Znaczenie interesu prawnego, s. 30;

Kształt powództwa
o ustalenie

E. Warzocha, Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1982, s. 8–9).

Pierwszym polskim aktem prawnym w duchu idei kodyfikacji, który wprowadził powództwo o ustalenie, było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.). Artykuł 3 KPC z 1930 r. brzmiał następująco: „Każdy może poszukiwać ochrony sądowej nie tylko wówczas, gdy jego prawo zostało naruszone, ale i wtedy, gdy zapobiegając naruszeniu swojego prawa, ma interes prawny w ustaleniu stosunku oprawnego lub w ustaleniu prawa”.

Warto zwrócić uwagę na podkreślenie w przytoczonym przepisie **prewencyjnego charakteru powództwa o ustalenie** poprzez powiązanie poszukiwania ochrony prawnej na przedpolu naruszenia prawa. W dawnym orzecznictwie wprost stwierdzano, że powództwo o ustalenie ma charakter prewencyjny (orz. SN z 19.3.1945 r., C III 427/45, PiP 1946, Nr 2, s. 120; orz. SN z 29.4.1949 r., WaC 13/49, cyt. za: *J. Gudowski*, Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo, t. II. Orzecznictwo Sądu Najwyższego z lat 1918–2020 oraz piśmiennictwo z lat 1847–2020, dotyczące Kodeksu postępowania cywilnego lub zachowujące ścisły związek z jego przepisami, Warszawa 2020, s. 419). Niezbędnym warunkiem powództwa o ustalenie była „konieczność zapobieżenia mogącemu nastąpić w przyszłości naruszeniu prawa” (orz. SN z 2.12.1937 r., C I 3290/36, cyt. za: *J. Gudowski*, Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo, s. 417).

Prewencyjna cecha powództwa stanowiła niegdyś podstawę do rozgraniczenia powództwa o ustalenie oraz powództwa o świadczenie (*E. Wengerek*, Powództwo o ustalenie, RPiE 1959, Nr 21, z. 1, s. 32–33).

Artykuł 3 KPC z 1930 r. był bezpośrednim poprzednikiem obecnego art. 189 KPC. Współcześnie z literalnej treści art. 189 KPC nie da się wyinterpretować prewencyjnego charakteru powództwa o ustalenie jako istotnej jego cechy.

Wskazana ewolucja rodzi pytanie ogólne – czy możliwe byłoby ustalenie istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego lub prawa bez odpowiedniej podstawy prawnej (obecnie art. 189 KPC)?

Wydaje się, że **przy braku art. 189 KPC albo jego zamienników w postaci poszczególnych norm jednostkowych (takie rozwiązanie jest przyjęte w odniesieniu do materialnych podstaw powództwa o ukształtowanie), zasadniczo nie byłoby możliwe skuteczne wystąpienie z powództwem (wyłącznie) o ustalenie.** Trudno byłoby wyprowadzić dopuszczalność uwzględnienia takiego powództwa z ogólnego prawa do sądu. Konstytucja RP, w ramach swojego minimalnego standardu, określa zakres drogi sądowej bez ograniczeń dla **naruszonych** wolności lub praw (art. 77 ust. 2 Konstytucji RP). W przypadku istniejących już naruszeń zasadniczo aktualizuje się możliwość uzyskania ochrony prawnej w drodze powództwa o zasądzenie świadczenia.

Trudno też jest konstruować prawo podmiotowe do pewności prawnej, do której w zasadzie zmierza powództwo o ustalenie (K. Piasecki, Wyrok w pierwszej instancji w procesie cywilnym, Warszawa 1981, s. 149).

Oczywiście, nie jest to równoznaczne z odpadnięciem **społecznej potrzeby** ochrony prawnej w postaci ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. Artykuł 189 KPC jest odpowiedzią na tę potrzebę.

Wprowadzenie art. 189 KPC jako materialnoprawnej podstawy powództwa o ustalenie opiera się na **racjonalnym dozwoleniu ustawodawcy w uzyskiwaniu ochrony sądowej w zakresie wyłącznie ustalającym.** Racjonalne dozwolenie wiąże się z wymogiem istnienia interesu prawnego oraz przedmiotowym ograniczeniem ustalenia.

W wypadku dozwolenia pełnego; przy braku elementu interesu prawnego – mielibyśmy do czynienia ze swoistą *actio popularis*, a w sytuacji nieorganicznego przedmiotu ustalenia – mógłby być nim objęty w zasadzie dowolny element stanu faktycznego. Za zrezygnowaniem w art. 189 KPC z kategorii interesu prawnego nie przemawiałby żaden interes społeczny, którego *actio popularis* (w ujęciu historycznym) była wyrazem.

Nieograniczony przedmiot ustalenia zaś stanowiłby zaprzeczenie funkcjonalności sądu – stosowania prawa w zakresie rozstrzygania sporów. Takie rozwiązanie mogłoby paraliżować wymiar sprawiedliwość oraz odbierać mu należyty powagę.

2. Powództwo o ustalenie a systematyka Kodeksu postępowania cywilnego

Umieszczenie art. 189 KPC w Księdze I „Proces”, Tytule VI „Postępowanie”, Dziale II „Postępowanie przed sądem I instancji”, Rozdziale 2 „Pozew” odpowiada chronologii postępowania rozpoznawczego. Podobne osadzenie przepisu dotyczącego powództwa o ustalenie (*Feststellungsklage*) znajdziemy w niemieckiej procedurze cywilnej. § 256 *Zivilprozessordnung* (ZPO) ulokowany jest w księdze dedykowanej postępowaniu w pierwszej instancji (*Verfahren im ersten Rechtszug*) oraz tytule zakreślającym ramy czasowe – do wydania orzeczenia (*Verfahren bis zum Urteil*). Wydaje się, że dla ustawodawcy niemieckiego i polskiego kolejność czasowa w ramach postępowania cywilnego stanowiła czynnik decydujący dla lokalizacji przepisu odnoszącego się do powództwa o ustalenie.

Obecne umiejscowienie podstawy normatywnej dla powództwa o ustalenie odbiega od odpowiednika art. 189 KPC w KPC z 1930 r. W KPC z 1930 r. ulokowano podstawę dla powództwa o ustalenie w Tytule wstępnym – Przepisy ogólne. Artykuł 3 KPC z 1930 r., co wskazywane jest jako rozwiązanie prawidłowe (*E. Warzocha*, Ustalenie stosunku prawnego, s. 16).

Z samego faktu zamieszczenia podstawy normatywnej dla powództwa o ustalenie w KPC nie można wyciągać wniosku o jej procesowym charakterze.

3. Powództwo o ustalenie a inne rodzaje powództw

Powództwo o ustalenie istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego lub prawa zostało potraktowane przez ustawodawcę w sposób szczególny. Wprowadzono dla niego ogólną podstawę w art. 189 KPC. **Wyróżniane w nauce postępowania cywilnego powództwa o świadczenie czy ukształtowanie nie mają podstawy normatywnej tego typu.** Brak odpowiednika art. 189 KPC dla powództwa o świadczenie wydaje się być spowodowany oczywistością

dopuszczalności tego rodzaju powództwa (*P. Osowy*, Powództwo o świadczenie, Przemysł 2005, s. 82). Sama bowiem konstrukcja wierzytelności ściśle powiązana jest z zaskarżalnością. Podobna sytuacja dotyczy powództwa o ukształtowanie. Sam jego sens wynika z odebrania podmiotom prawa cywilnego w ściśle określonych przypadkach możliwości kształtowania stosunków cywilnoprawnych własnym oświadczeniem woli i przekazania tej kompetencji dla sądu.

Słowo „ustalenie” funkcjonuje w KPC w wielu kontekstach. Ustala się m.in. wartość przedmiotu sporu (art. 26 KPC), właściwość miejscową (art. 45, 185 § 1 KPC), miejsce zwykłego pobytu w Polsce (art. 39 KPC), koszty zastępstwa procesowego czy wynagrodzenia (art. 109, 183⁵ § 3, art. 1179 § 2 KPC), podmiot (art. 180 – następcę prawnego, osobę pełniącą funkcję zarządcy przymusowego albo tymczasowego, osobę pełniącą funkcję syndyka albo zarządcy, art. 243¹ KPC – wystawcę dokumentu), numer PESEL (art. 208¹ KPC) czy wreszcie fakty/podstawę faktyczną/okoliczności (art. 212 § 1, art. 231, 327¹ § 1 pkt 1, art. 368 § 1¹, art. 434, 441, 554¹ § 1 KPC). Można zaryzykować stwierdzenie, że ustalanie w szerokim tego słowa znaczeniu jest istotą pracy sądu.

Podnosi się, że swoiste „ustalenie” występuje również w powództwie o świadczenie, gdyż „każde powództwo o świadczenie mieści w sobie żądanie ustalające” [*Z. Resich*, w: *Z. Resich* (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego. Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 24]. Z tego punktu widzenia zrozumiąły może wydać się pogląd *J. Rödiga*, który neguje potrzebę wyróżniania podziału powództw, stwierdzając, że każde powództwo jest powództwem o ustalenie (*J. Rödige*, Die theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens. Die Grundlinien des zivil-, straf- und verwaltungsgerichtlichen Prozesses, Berlin–Heidelberg–New York 1973, s. 64, za: *P. Osowy*, Powództwo, s. 22).

Przez pryzmat takiego stanowiska, w sposób przewrotny, został rozpatrzony podział powództw ze względu na treść żądania przez *W. Broniewicza*, *A. Marciniaka* i *I. Kunickiego*. Wskazani autorzy podają, że powództwo o ustalenie istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego lub prawa należy traktować jako „powództwo

o ustalenie zwykłe”, powództwo o zasądzenie świadczenia jest „powództwem o ustalenie zasądzające” a powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa – „powództwem o ustalenie kształtujące” (*W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2016, s. 211*).

W polskiej doktrynie i praktyce orzeczniczej ugruntowane jest wyróżnienie trzech rodzajów powództw w procesie cywilnym:

- 1) powództwo o zasądzenie świadczenia;
- 2) powództwo o ustalenie prawa lub stosunku prawnego;
- 3) powództwo o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego.

Kryterium rozróżnienia opiera się na treści wniosku o udzielenie ochrony prawnej zawartej w żądaniu powództwa (*J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2016, s. 306*). Przy czym treść wniosku o udzielenie ochrony prawnej skierowana jest do sądu, w odróżnieniu od treści żądania skierowanego do pozwanego [*Z. Resich, w: Z. Resich (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, 1987, s. 21*].

Odmierna zawartość wniosku o udzielenie ochrony prawnej powiązana jest także z celem powództwa. W przypadku powództwa o zasądzenie świadczenia jest nim „stworzenie sytuacji prawnej odpowiadającej ustawie przez zobowiązanie pozwanego do świadczenia, znoszenia lub zaniechania” (*P. Osowy, Powództwo, s. 315*). Powództwo o ukształtowanie zmierza do udzielenia ochrony prawnej w postaci powstania, zmiany albo anihilacji stosunku prawnego lub prawa. Wreszcie, **celem powództwa o ustalenie jest „potwierdzenie istniejącego stanu w sferze prawnej”** (*E. Warzocha, Ustalenie stosunku prawnego, s. 18*).

Dla kwalifikacji określonego powództwa jako powództwa o ustalenie nie ma znaczenia sposób technicznego sformułowania przez powoda żądania pozwu. Jak zaznacza *E. Wengerek*: sformułowanie np. „aby sąd ustalił, że pozwany jest zobowiązany płacić powodowi określoną kwotę pieniężną” nie może spowodować zakwalifikowania go do grupy powództw o ustalenie (*E. Wengerek, Powództwo o ustalenie, s. 4 i 9 oraz orzeczenie tam przywołane*). Mimo takiej werbalizacji żądania powoda, będziemy mieli do czynienia

Rodzaje powództw
w procesie cywilnym

Kryterium
rozróżnienia

Cel powództwa
o ustalenie

z powództwem o zasądzenie świadczenia, a w przypadku jego uwzględnienia – wyrokiem zasądającym.

4. Wyrok ustalający a inne rodzaje wyroków

Wtórny charakter względem przytoczonych rodzajów powództw ma podział wyroków, na:

- 1) wyroki zasądające świadczenie;
- 2) wyroki ustalające istnienie albo nieistnienie stosunku prawnego lub prawa;
- 3) wyroki kształtujące stosunek prawny lub prawo.

Podział ten oparty jest na **kryterium treści wyroku** (*K. Piasecki*, Wyrok pierwszej instancji, s. 142).

Trzeba mieć na względzie, że wskazany podział zasadniczo dotyczy **wyroków uwzględniających powództwo**. Nie bierze pod uwagę wyroków oddalających [zob. *J. May*, w: *M. Rzewuski* (red.), *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 57 i literatura tam przywołana].

Między wyrokiem ustalającym istnienie albo nieistnienie stosunku prawnego lub prawa a pozostałymi rodzajami wyroków zachodzą znaczące różnice.

Przyjmuje się, że do istoty wyroku należy wyrażenie ochrony i sankcji – ochrony na korzyść mającego prawo, sankcji wobec naruszającego prawo [zob. *K. Piasecki*, w: *Z. Resich* (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego*, 1987, s. 219]. Już w tym punkcie należy zauważyć specyfikę wyroku ustalającego. **Niewątpliwie zawiera on element ochrony, jednak nie konstruuje „sankcji wobec naruszającego prawo”**. Notabene **najczęściej naruszenie prawa w ogóle nie występuje** w podstawie wyrokowania dla wyroku ustalającego.

Wyrok ustalający nie zawiera wypowiedzi o obowiązku zachowania się pozwanego wobec powoda w określony sposób, poprzestaje jedynie na wskazaniu czy stosunek prawny lub prawo istnieje albo nie istnieje.

Wyrok ustalający

Wyrok ustalający nie jest zdalny do egzekucji, poza możliwym rozstrzygnięciem o kosztach procesu [T. Żyznowski, w: T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I. Art. 1–366, Warszawa 2021, s. 930].

Podkreśla się, że wyrok ustalający jest subsydiarną formą ochrony prawnej, gdy nie jest możliwe wykorzystanie innych powództw i odpowiadających im wyroków (K. Piasecki, Wyrok pierwszej instancji, s. 148). Obecnie należałoby nieco zmodyfikować to stanowisko, odnosząc subsydiarność nie tyle do możliwości, ale przydatności (celowości, efektywności) do rozwiązania (zażegnania) danego sporu. **W związku z tym wyrok ustalający jest subsydiarną formą ochrony prawnej, gdy nie jest celowe wykorzystanie innych powództw i odpowiadających im wyroków.**

Czasami w praktyce wymiaru sprawiedliwości może się pojawić tzw. powództwo o symboliczną złotówkę. Zdarza się, że występuje z nim powód, który chce „przetestować” zasadność twierdzeń o swoim roszczeniu. Jednocześnie taka osoba minimalizuje opłatę uiszczaną przy wniesieniu do sądu pozwu. Nie można wykluczyć sytuacji, że „powód może oświadczyć, że chodzi mu jedynie o satysfakcję moralną. Dlatego świadomie ogranicza do symbolicznej złotówki swe roszczenie o zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową” (A. Szpunar, Powództwo o symboliczną złotówkę, NP 1973, Nr 2, s. 203). W przypadku gdy motywacją powoda byłaby „satysfakcja moralna” i jednocześnie nie wniósłby o zasądzenie symbolicznej kwoty, to interes prawny do wytoczenia powództwa o ustalenie mógłby zaistnieć. Byłby to środek tak samo efektywny dla realizacji interesu prawnego powoda jak powództwo o zasądzenie. Wskazać należy, że „symboliczne zadośćuczynienie”, które A. Szpunar rozważa, może być w społecznej potrzebie zagadnieniem nieco zdezaktualizowanym ze względu na odmienne podejście do zadośćuczynienia we współczesnych realiach społeczno-gospodarczych. Mimo wszystko, jeżeli powód zażąda zasądzenia nawet minimalnej kwoty, wyrok uwzględniający takie powództwo jest wyrokiem zasądającym. W doktrynie pojawił się głos, że: „Powództwo o symboliczną złotówkę nie może być traktowane jako dodatkowy sposób ustalenia odpowiedzialności cywilnej” (K. Piasecki, Wyrok w pierwszej instancji, s. 160).

5. Charakter normy z art. 189 KPC

Zgodnie z dominującym poglądem w doktrynie **norma wynikająca z art. 189 KPC ma charakter materialnoprawny** [K. Flaga-Gieruszyńska, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne, t. I. Postępowanie rozpoznawcze i zabezpieczające*, Warszawa 2021, s. 334; B. Czech, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019, s. 1251; T. Szanciło, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, Warszawa 2019, s. 707; E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego*, s. 16, 44; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, w: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 404].

Pogląd o materialnoprawnym charakterze normy z art. 189 KPC ugruntowany jest także w judykaturze (uchw. SN z 19.11.1996 r., III CZP 115/96, OSNC 1997, Nr 4, poz. 35; wyr. SN z 21.5.1997 r., II CKN 144/97, OSNC 1997, Nr 11, poz. 177; wyr. SN z 3.4.2000 r., I CKN 582/98, Legalis; wyr. SN z 27.6.2001 r., II CKN 898/00, Legalis; wyr. SN z 19.4.2001 r., IV CKN 326/00, Legalis; wyr. SN z 15.3.2002 r., II CKN 919/99, Legalis; wyr. SN z 6.8.2014 r., I CSK 559/13, Legalis; wyr. SN z 19.3.2015 r., IV CSK 362/14, Legalis; wyr. SN z 16.11.2016 r., I CSK 754/15, Legalis).

Stanowi on kontynuację linii orzeczniczej, która jednoznacznie wypowiedała się na temat materialnoprawnego charakteru dawnej podstawy prawnej powództwa o ustalenie – art. 3 DKPC (orz. SN z 10.2.1938 r., C II 2946/37, cyt. za: J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, s. 418).

W ramach uzasadniania materialnoprawnej przynależności art. 189 KPC podnosi się następujące argumenty:

- 1) „(...) stanowi bowiem podstawę dochodzenia roszczeń” [T. Szanciło, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I*, 2019, s. 707];
- 2) „(...) w istocie daje materialną podstawę żądania (...)” [M. Manowska, w: M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I. Art. 1–477*¹⁶, Warszawa 2021, s. 709];

Charakter materialnoprawny art. 189 KPC

Materialnoprawny charakter normy z art. 189 KPC

- 3) ustanawia „(...) materialnoprawne przesłanki uzyskania rozstrzygnięcia ustalającego prawo lub stosunek prawny” [*M. Romańska*, Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 KPC) w stosunkach umownych, *Pal.* 2015, Nr 5–6, s. 95];
- 4) sąd stosuje art. 189 KPC do ustalonego stanu faktycznego niezależnie od tego, w jakim akcie prawnym został zamieszczony (wyr. SN z 21.5.1997 r., II CKN 144/97, OSNC 1997, Nr 11, poz. 177).

Niekiedy materialnoprawny charakter podstawy prawnej powództwa o ustalenie jest traktowany jako „oczywisty” (*E. Warzocha*, Ustalenie stosunku prawnego, s. 44).

Odmienne zapatrywanie względem materialnoprawnej przynależności art. 189 KPC wyraził *K. Weitz*, dla którego „(...) przepis art. 189 KPC nie może być w ogólności traktowany jako przepis prawa materialnego, który stanowiłby źródło tego rodzaju roszczeń lub prawa, a wynikające z jego treści warunki skorzystania z powództwa o ustalenie nie mogą być postrzegane – z tego tylko tytułu – jako materialnoprawne przesłanki tych roszczeń lub tego prawa” [*K. Weitz*, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 KPC), *PS* 2018, Nr 7–8, s. 25]. W ten nurt rozumowania, aczkolwiek nie wypowiadając się jednoznacznie odnośnie do obecnego stanu prawnego, wpisuje się *A. Gołąb*, która stawia postulat *de lege ferenda* „(...) w kierunku włączenia interesu do katalogu bezwzględnych przesłanek procesowych warunkujących dopuszczalność uzyskania ochrony prawnej na drodze sądowej” (*A. Gołąb*, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 263).

6. Charakter interesu prawnego z art. 189 KPC

Kwestia klasyfikacji art. 189 KPC jest ściśle powiązana z odczytaniem charakteru interesu prawnego z art. 189 KPC. Tu również dominuje pogląd o materialnoprawnym charakterze tej kategorii, zarówno w judykaturze, jak i piśmiennictwie [*E. Warzocha*, Ustalenie

stosunku prawnego, s. 43–45 – autor używa też określenia „wymagania materialnoprawnego”; Z. Resich, w: Z. Resich (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, 1987, s. 25; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2014, s. 62; M. Jędrzejewska, aktualizacja K. Weitz, w: T. Erciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, Komentarz, Postępowanie rozpoznawcze, Warszawa 2016, s. 98; G. Jędrejek, Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2019, s. 48; uchw. SN z 19.11.1996 r., III CZP 115/96, OSNC 1997, Nr 4, poz. 35; wyr. SN z 6.4.1998 r., I CKN 601/97, Lex/el.; wyr. SN z 11.5.1999 r., I CKN 1151/97, Legalis; wyr. SN z 21.3.2006 r., V CSK 188/05, Legalis; wyr. SN z 20.5.2011 r., II PK 295/10, OSNP 2012, Nr 13–14, poz. 169; wyr. SN z 10.6.2011 r., II CSK 568/10, Legalis].

Przesłanka ta nazywana jest także mianem „merytorycznej” [T. Rowiński, Interes prawny w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1971, s. 28, 79. Autor wskazuje, że jest to określenie właściwsze, „(...) ponieważ przesłanka ta wynika przede wszystkim z przepisów prawa procesowego, a nie tylko materialnego”].

Należy przychylić się do materialnoprawnej klasyfikacji art. 189 KPC. Za przyjęciem interesu prawnego jako kategorii materialnoprawnej przemawiają funkcje, które interes prawny pełni. Przede wszystkim funkcja w postaci podstawy dla przypisania legitymacji procesowej, w szczególności legitymacji procesowej biernej (zob. pkt 16. Legitymacja procesowa).

Odczytanie normy wynikającej z art. 189 KPC jako przynależnej do prawa materialnego oraz klasyfikowanie interesu prawnego z art. 189 KPC w charakterze przesłanki materialnej (merytorycznej) powództwa o ustalenie wiąże się z szeregiem istotnych dla praktyki konsekwencji. Przyjęcie którejś z kwalifikacji skutkuje odmiennymi odpowiedziami na następujące pytania (m.in.):

- 1) czy brak interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie prowadzi do oddalenia powództwa czy odrzucenia pozwu?;
- 2) do której z podstaw skargi kasacyjnej należy obraza art. 189 KPC?;

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl